

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „АРХИВИСТИКА И МЕТОДИКА НА
ОБУЧЕНИЕТО ПО ИСТОРИЯ“**

Радина Иво Божилова

**КИРИЛА ВЪЗВЪЗОВА-КАРАТЕОДОРОВА:
ТВОРЧЕСКИ ПЪТ, АРХИВНИ РЕСУРСИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
Област на висше образование 2. Хуманитарни науки
Професионално направление 2.2. История и археология
Докторска програма: „Документалистика, архивистика,
палеография“ – Архивистика**

Научен ръководител: проф. д-р Анна Кочанкова

София, 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертацията

1. Актуалност на темата и състояние на проучванията	3
2. Историографски преглед на темата.	4
3. Цел, задачи и очаквани резултати	6
4. Методология на работа	7

II. Структура и съдържание на дисертацията

1. Увод	9
2. I глава. Биографични данни и основни посоки в професионалното развитие на Кирила Възвъзова-Каратеодорова	9
3. II глава. Кирила Възвъзова-Каратеодорова в българската архивистика и археография	12
4. III глава. Архивни и библиографски ресурси за Кирила Възвъзова-Каратеодорова	14

III. Заключение

IV. Основни приноси на дисертацията

V. Списък на публикациите по темата на дисертацията

21

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

1. АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА И СЪСТОЯНИЕ НА ПРОУЧВАНИЯТА

Името на Кирила Николова-Възвъзова се свързва преди всичко с развитието на архивистиката и археографията в Народната библиотека „Кирил и Методий“ (НБКМ). Родена е в Айтос на 25 ноември 1917 г., където получава средното си образование. Завършва класическия отдел на Първа девическа гимназия в София и специалностите „История“ и „Класическа филология“ в Софийския университет. През 1948 г. тя постъпва на работа в Българския исторически архив (БИА) при Народна библиотека „Кирил и Методий“. К. Възвъзова има важна роля за развитието на Ръкописно-документалния сектор (РДС) на библиотеката и като негов ръководител в периода от 1964 до 1974 г. допринася за извеждане на дейността му на най-високо международно ниво. В този период е осъществена и научна обработка и подредба на основната част от документите, съхранявани в БИА.

С дейното участие на К. Възвъзова са реализирани редица архивни справочници, подsigуряващи достъп до съхраняваните в БИА архивни документи. Под нейно ръководство са разработени томове на поредицата „Обзори на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив“. Също под нейна редакция започва издаването и на поредицата „Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“.

К. Възвъзова е съветник и при методическата организация на обработката и публикуването на архивни документи, както и при разработването на научна методика за работа с документи, придобила национално значение.

В продължение на повече от тридесет години К. Възвъзова ежегодно обнародва монографии, студии, статии, научни съобщения, документални

сборници и справочници, свързани с проблемите на българската архивистика и Българското възраждане.

2. ИСТОРИОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД И ИЗТОЧНИЦИ ПО ТЕМАТА

Цялостно изследване за личността на К. Възвъзова, за нейната дейност като администратор и организатор, архивист и археограф в научната литература все още няма. Актуалността на темата обаче се определя и от факта, че в българската архивистична литература липсват изследвания за личностите, дали своя принос за изграждането на модерната архивна система в България¹.

Основни биографични данни за К. Възвъзова се съдържат в една или друга степен в общи публикации, посветени на нейни годишнини. Това са статиите на Бистра Цветкова², Тодорка Томова³, Николай Жечев⁴, Лидия Драголова⁵, Виктория Тилева⁶, Веселин Трайков⁷. В тях най-общо са представени и сведения за научните приноси на К. Възвъзова. По-подробно отделни проблеми, свързани с творчеството ѝ, са проучени от

¹ Единствените подобни публикации за личности свързани с развитието на архивното дело в България са на **Евдокия Петрова, Стефка Петкова**. Михаил Стойков Алексиев и приносят му за архивното дело в България (По повод на 110-та годишнина от рождението му). – Архивен преглед, № 1, 2014, с. 7-66; **Ралица Тодорова** „Доц. Мария Матеева и българската университетска архивистика“ – Архивен преглед, № 3-4, 2006, с. 23-33.

² **Цветкова, Б.** Кирила Възвъзова-Каратеодорова на 60 години. – Научен живот, № 4, 1977, с. 24.

³ **Томова, Т.** Кирила Възвъзова-Каратеодорова на 70 години. – Библиотекар, 1, 1988, с. 40-42.

⁴ **Жечев, Н.** Ст. н. с. Кирила Възвъзова-Каратеодорова на 70 години. – Научен живот, № 1, 1988, с. 31.

⁵ **Драголова, Л.** Кирила Възвъзова на 70 години. – Векове, № 1, с. 58-61.

⁶ **Тилева, В.** Кирила Възвъзова-Каратеодорова на 75 години: [Биобиблиогр.]. – Известия на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, № 20 (26), с. 501-515.

⁷ **Трайков, В.** Кирила Възвъзова-Каратеодорова на 80 години. – Българистика и българисти, № 2 (4), 1997, с. 31-32.

Крумка Шарова⁸ и Ружа Симеонова⁹. В тези две изследвания се представят някои от документалните издания и авторските публикации на К. Възвъзова. Сведения за биографията и научната ѝ дейност се срещат и в „Десетдневника на мемоарната литература“¹⁰, както и в биографично-библиографския справочник на Петър Чолов¹¹.

В две свои интервюта, публикувани в списанията „Родознание“ и „Библиотека“: „Опознай рода си, за да опознаеш себе си“¹² и „Насаме с Кирила Възвъзова: [Интервю]“¹³ К. Възвъзова споделя интересни моменти, свързани със семейната ѝ среда и формирането на нейния мироглед, определящ по-нататъшният ѝ творчески път.

Въпросите относно придобиването, съхранението и управлението на документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, в която протича професионалният път на К. Възвъзова, са обект на дългогодишни проучвания. Те се разглеждат в една или друга степен в редица публикации, посветени на историята на архивите в България като монографиите на Анна Кочанкова¹⁴, Мария Кузманова¹⁵ и Константина Калайджиева¹⁶.

⁸ Шарова, Кр. Научното дело на Кирила Възвъзова-Каратеодорова. – Исторически преглед, № 12, 1987, с. 53-65.

⁹ Симеонова, Р. Кирила Възвъзова и документалното наследство на Васил Левски. Смисълът на един живот. – Годишник на Общобългарския комитет „Васил Левски“. Българско Възраждане. Идеи. Личности. Събития, № 9, 2007, с. 118-126.

¹⁰ Десетдневника на мемоарната литература. 27 май – 5 юни 1987. Стара Загора, 1987, с. 5.

¹¹ Чолов, Петър. Български историци: Биографично-библиографски справочни. София, 1999.

¹² Опознай рода си, за да опознаеш себе си. – Родознание = Genealogia, № 2-3, 1995, с. 36-42.

¹³ Насаме с Кирила Възвъзова: [Интервю]. – Библиотека: списание за библиотечна теория и практика. № 3, 1993, с. 55-59.

¹⁴ Кочанкова, А. Българско документално наследство: архиви и институции на паметта. София, 2013.

¹⁵ Кузманова, М. История на архивите и организация на архивното дело в България. София, 1966.

¹⁶ Калайджиева, К. История на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ 1978–1944 г. и въпроси за съвременното ѝ развитие. София, 2018.; Материали за историята на Народната библиотека. 1944–1978. София, 2003.

Историята на БИА при НБКМ от създаването му до началото на ХХІ в. е изследвана от автори като Виктория Тилева¹⁷ и Любомира Трашлиева¹⁸. В известна степен тези изследвания се позовават на Велико Йорданов¹⁹.

К. Възвъзова оставя в БИА при НБКМ една много малка част от личния си архивен фонд, а останалата – по-голямата – се съхранява в Централния държавен архив (ЦДА) и все още не е обработен²⁰. С любезното съдействие на проф. Стефка Петкова и ЦДА ми бе предоставен достъп до част от документите в него. Ала поради обективната невъзможност да се въведе в научно обращение този архивен фонд, дисертационният труд е разработен главно въз основа на архивните фондове на ЦДА: ф. 1137 – Национална библиотека „Кирил и Методий“, ф. 117 – Народно събрание, ф. 540 – Централно управление на архивите, ф. 745 – Никола Кондарев, ф. 1921К – Христо Гандев, ф. 1496 – Панайот Панайотов; ДА-Бургас: ф. 145К – Областен съд – Бургас; ДА-Русе: ф. 1454 – Виолета Радева; ДА-София: ф. 1790 – Софийски Университет „Климент Охридски“; НБКМ-БИА: ф. 744 – Виктория Възвъзова, ф. 849 – Проф. Тодор Боров, ф. 854 – Кирила Николова Възвъзова-Каратеодорова; НА на БАН: ф. 229 – Иван Унджиев; Архив на СУ: ф. 1 – Ректорат.

3. ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ.

Наличието на богата документална база е условие за създаването на едно по-комплексно проучване на творческата дейност и личността на К. Възвъзова. Основна цел на дисертационния труд е да представи

¹⁷ Тилева, В. Към 90-годишнината на първата българска архивна сбирка, създадена у нас след освобождението в Народна библиотека. – Известия на НБКМ, № 12 (18), с. 329-350.

¹⁸ Трашлиева, Л. Български исторически архив при Народна библиотека “Св. Св. Кирил и Методий” – история и съвременност. – Известия на държавните архиви, № 80, 2000, с. 31-57.

¹⁹ Йорданов, В. История на Народната библиотека в София. София, 1930.

²⁰ ЦДА, ф. 1426 – Кирила Николова Възвъзова-Каратеодорова. (необработен).

биографични данни за семейната среда и професионалното развитие на К. Възвъзова, като изследва преди всичко дейността ѝ като администратор, архивист и археограф, участието и приносите ѝ при изграждането на модерната архивна система в България.

За постигане на така формулираната цел следва да бъдат изпълнени следните по-важни задачи:

- да се представят данни за жизнения път и професионалната дейност на К. Възвъзова, чрез откритите за нея библиографски източници, архивни ресурси и спомени на нейни колеги.

- да се проследят най-важните аспекти от работата ѝ като архивист, археограф и ръководител на РДС на НБКМ.

- да се изясни участието ѝ в Научния и Дирекционния съвет на НБКМ и най-вече нейните позиции по различни проблеми на ръководения от нея РДС.

- да се представи нейното участие в методическото осигуряване на работата по издаването на архивни документи;

- да се изследват приносите ѝ при издирването и популяризирането на документи за българската история в архивни хранилища извън България.

- да се направи преглед на документалните издания, подготвени от БИА, с участието на К. Възвъзова, като се анализира тяхното научно равнище, както и приносът ѝ при създаването на печатна изворова база на българската историческа наука.

- да се очертаят характерни нейни възгледи и позиции в процеса на изграждането и законодателното устройване на централизираната архивна система в България.

4. МЕТОДОЛОГИЯ НА РАБОТА

5. Разработването на дисертационния труд е подчинено изцяло на целите на издирването, проучването и спецификата на материала, за да се представи личността на К. Възвъзова и приносите ѝ в модерното архивно изграждане. Първият етап от работата изискваше проучване на наличните литературни данни по темата, а въз основа на това набелязване на архивохранилища и архивни фондове, в които се очакваше да бъдат открити данни и документални следи за К. Възвъзова, запознаване с историята на тези архивни фондове и с инвентарните им описи. Така при разработването на дисертационния труд бяха използвани методите на архивната евристика, а неговото съдържание беше структурирано въз основа на тематичния принцип.

Дисертационният труд е разработен предимно върху архивни източници. На първо място това са учреденски фондове на институции, в които или в комуникация с които протича професионалната дейност на К. Възвъзова, както и архивни фондове от личен произход, в които, поради родствени или колегиални отношения, се предполагаше, че ще бъдат открити (и бяха открити) документални следи по темата.

Използвани са също и реализираните от БИА документални издания, монографии, студии и статии.

Творческият път на К. Възвъзова протича във време, когато колективните решения и методи на работа в архивната колегия доминират. Поради тази причина в редица случаи нейната дейност е представена именно в контекста на тази обща, екипна работа, за чиито високи стандарти К. Възвъзова има безспорен принос.

Необходимо е да се направи уговорката, че научните приноси на К. Възвъзова като изследовател на Българското възраждане не са обект на изследване в дисертационния труд. Някои от нейните монографии и статии се споменават само доколкото изследванията и познанията на К. Възвъзова

в тази област са условие за високоерудираната ѝ дейност като архивист и археограф.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В структурно отношение дисертационният труд е разделен на увод, три глави, заключение, източници и литература, приложение, списък на използваните съкращения.

1. Увод

В увода са представени целите, задачите и основните методи на изследване по темата на дисертационния труд. Направен е преглед на историографските проучвания и на архивните ресурси, както и на проблемите, свързани със състоянието на изследваната тема.

2. Първата глава „Биографични данни и основни посоки в професионалното развитие на Кирила Възвъзова-Каратеодорова“ включва три параграфа. В първия параграф са представени данни за живота и семейната среда, образованието и професионалното развитие на К. Възвъзова, открити в личния ѝ архивен фонд, части от който се съхраняват в Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и Централния държавен архив. В параграфа са представени също така биографични данни за членове на нейното семейство.

Проследени са основни насоки в научната и обществено-политическата дейност на К. Възвъзова. Приведени са данни за включването ѝ в различни комисии, за нейни участия в научни сесии, конференции, международни конгреси и симпозиуми в България и в чужбина, за отличията ѝ. Посочени са по-значимите индивидуални

изследвания на К. Възвъзова в областта на архивистиката, археографията и изворознанието.

Доказан е нейният принос за развитието на българската архивистика и археография. Тя се нарежда сред най-изтъкнатите изследователи на Българското възраждане. Благодарение на непрестанната ѝ грижа и търсения в Народната библиотека са събрани хиляди документи, които след научната им обработка са предоставени за използване на български и чужди научни работници. С нейното име се свързва обнародването на сборници от документи, разкриващи части от българската история. Под нейно ръководство и пряко участие не само като ръководител, но и като съставител и редактор, излизат над тридесет тома документални издания. В сътрудничество с държавните архиви тя участва в комисии по издирване на архивни фондове, както и по изготвяне на първите инструкции за тяхната обработка.

Следващият параграф, озаглавен **„В Научния и Дирекционния съвет на Народна библиотека „Кирил и Методий“**, изследва участието на К. Възвъзова в работата на двата съвета. Очертано е мнението ѝ по основни за Библиотеката и Ръкописно-документационния сектор въпроси (РДС), както и значимостта на отстояваните от нея позиции. Представени са качествата на К. Възвъзова като организатор и приносите ѝ за подобряване на работа в НБКМ и РДС.

В период не по-малък от три десетилетия, в който е част от ръководството на една трудно наложила се културна институция, К. Възвъзова постига високи резултати. Тя води гъвкаво битката за налагането на РДС като водещ архивен център. К. Възвъзова прави така, че всички да забележат хората, с които тя работи, и да видят постигнатите им с много труд качествени издания. Никога не седи встрани от възникналите пред Библиотеката и РДС проблеми от различно естество, винаги изразява мнение и позиция със задълбочени предложения.

От приложените доказателства можем да оценим високо направеното от нея на фона на цялостната обстановка по това време. Документите, запазени в архивния фонд на НБКМ, не винаги ни предоставят достатъчно точна и подробна информация за атмосферата на работа в Научния и в Дирекционния съвет, където въпросите не са сведени само до специалните сбирки, а са общи за една такава многофункционална институция. Въпреки това те ни дават ясна представа за активното и резултатно участие на К. Възвъзова в нейните управленчески органи.

Третият параграф **„Издирване на документи за българската история в чужди архивохранилища и проучване на чуждестранния архивен опит“** разглежда дейността на К. Възвъзова за издирването на архивни документи в България и чужбина. В хронологичен ред са проследени нейните командировки, при които тя издирва документални материали за българската история, част от които впоследствие са реализирани като публикации и документални издания. По-подробно е разгледана тримесечна специализация на К. Възвъзова във Френската школа за архивисти (*École nationale des chartes*) в Париж. Представени са публикациите ѝ, обнародвани въз основа на откритите от нея архивни документи за българската история в чуждите архивохранилища.

Детайлно е изяснена дейността на ръководството на НБКМ свързана с провеждане на задгранични командировки, с оглед допълнителната квалификация и специализация на сътрудници от РДС, включително на К. Възвъзова в качеството ѝ на ръководител на сектора. В резултат на това тя опознава добре организацията и методите на работа на редица чуждестранни библиотеки и архиви и използва това знание както в административната си работа, така и за отстояване на позициите и интересите на специалните отдели в НБКМ при всяка възможност. При всяко свое пътуване К. Възвъзова създава контакти с местни специалисти,

с чието сътрудничество издирва документи за българската история, включително и реализирането на съвместни документални издания.

3. Втора глава „Кирила Възвъзова-Каратеодорова в българската архивистика и археография“ също има три параграфа. В първия от тях са проследени позициите на К. Възвъзова в архивната дискусия през 50-те и 60-те години на ХХ в. Тя споделя и последователно защитава възгледите си за пътищата и методите на изграждане на централизирана архивна система в България, а именно чрез единни методически правила на работа с архивни документи и централизиран достъп до архивна информация, както и чрез система административни механизми за тяхното прилагане. Възвъзова е и сред най-ранните застъпници за профилиране на органите за управление на Държавния архивен фонд, респективно за законово регламентиране на Ръкописно-документалния сектор в структурата на НБКМ. Разгледани са предложенията на Възвъзова към архивното законодателство и някои нейни възгледи за институционалната организация на управлението на националното архивно наследство, както и ролята ѝ за подобряване на организацията на работа в БИА при НБКМ.

От параграфа става ясно, че в продължение на 20 години директорите на библиотеката Г. М. Добрев и К. Калайджиева, заедно с едни от най-изявените ръководители на специалните отдели – Ив. Панайотов, К. Възвъзова и В. Тилева, се борят НБКМ да запази своите архивни сбирки. Със своя професионален опит те оказват влияние при създаването на архивното законодателство на България и изработването на методически правила за обработка и обнародване на архивни документи.

През тези години, наред с директорите на библиотеката, К. Възвъзова активно участва в архивната дискусия. Със своята непримиримост и упоритост тя заема едно от водещите места в борбата на НБКМ да запази документите, намиращи се в нейните специални отдели. Определена като „върха на острието“ от проф. Ст. Петкова, тя смело

критикува и отстоява заявените от нея позиции с присъщата ѝ непримиримост и упоритост.

Вторият параграф **„Участие при разработването на методически правила за научно-техническа обработка и публикуване на документи от българските архиви“** проследява участието на БИА при НБКМ и на К. Възвъзова в разработването на методически правила за научно-техническа обработка и публикуването на документи от българските архиви. Представени са безспорните заслуги на БИА и К. Възвъзова за методическото осигуряване при обнародването на архивни документи. БИА при НБКМ е първата от всички заинтересовани от това институции, която регламентира своята публикаторска дейност. Проследяват се основни насоки в приноса на сътрудниците на отдела и К. Възвъзова за съставянето на общи методически изисквания за публикуването на писмени исторически извори от периода XVIII–XX в. С известни допълнения тези правила са валидни и днес.

Параграфът успешно доказва, че БИА има изключително големи заслуги по отношение методическото осигуряване на дейността, свързана с обнародването на архивни документи. Тя е първата от всички заинтересовани от това институции, която регламентира своята публикаторска дейност. К. Възвъзова, като неин представител, благодарение на високата професионална квалификация и натрупания при публикуването на архивни документи опит, има съществен принос за съставянето на общи методически изисквания за публикуването на писмени исторически извори от периода XVIII–XX в. С известни допълнения тези правила са валидни и днес.

Третият параграф от втората глава е озаглавен **„Приноси при подготовката и реализацията на документални и справочни издания“**. Разглеждат се приносите на К. Възвъзова при подготовката и реализацията на документални сборници, главно от фонда на Националната библиотека

„Св. св. Кирил и Методий“. Отделя се внимание на начина на решаване на някои археографски проблеми, за да се характеризира научното равнище на изданията. Очертани са приносите на К. Възвъзова и БИА при създаване на печатна изворова база на българската историческа наука. Разгледаните документални издания са на много добро научно равнище като първоначално при тяхната подготовка са използвани внесени от тогавашния СССР методически ръководства и археографски правила, а по-късно са използвани и изготвените с активното участие на сътрудниците на БИА „Правила за обнародване на писмени извори за българската история (XVIII-XX в.)“²¹.

Всички издания, в които Възвъзова взема участие като автор, съставител и редактор, са доказателство за нейния изключителен принос не само за подобряване на изворовата база на историческите изследвания, но и за развитието на археографията в България, но най-вече за утвърждаването на високи критерии при издирването, обработването, публикуването, анализирането и интерпретирането на архивните документи.

4. Трета глава „Архивни и библиографски ресурси за Кирила Възвъзова-Каратеодорова“ е разработена в четири параграфа. Първите два **„Документални и библиографски източници за произхода, семейната среда и кариерното развитие на Кирила Възвъзова-Каратеодорова“** и **„Документални и библиографски източници за работата на Кирила Възвъзова-Каратеодорова като архивист, археограф и администратор в НБКМ“**. съдържат информация за откритите архивни документи и библиографски източници за семейната среда, творческата дейност, кариерното развитие и работата на К. Възвъзова като архивист, археограф и администратор в НБКМ. Посочени са архивните фондове, в които се открива информация за К. Възвъзова.

²¹ Правила за обнародване на писмени извори за българската история (XVIII-XX в.). София, 1981.

представени са биографични документални свидетелства, нейни спомени за срещите ѝ с изявени български учени и впечатленията ѝ за някои от тях, като Иван Дуйчев, Иван Унджиев, Бистра Цветкова, Боньо Ангелов, Божидар Райков, Веселин Трайков и др. Сред откритите за К. Възвъзова архивни документи са също поздравителни адреси, служебна кореспонденция, докладни записки, протоколи, ръкописи на нейни лекции и др. К. Възвъзова принадлежи към първото поколение български архивисти. Чрез представените документи категорично се доказва, че личността ѝ се откроява с изключителна твърдост, всеотдайност, енергия и възискателност към себе си и другите. Тя впечатлява не само си творческа си активност, но с качества, които са присъщи единствено на един ръководител и администратор. Особено голям е приносът на К. Възвъзова в областта на теорията и практиката на архивистиката и археографията в България. Тя организира на научна основа работата в ръкописно-документалните отдели на Народната библиотека. Благодарение на нейните грижи и под нейно ръководство, РДС се издига до нивото на важно научно звено в системата на изворознанието, архивистиката и археографията. В представените документи се откроява нейният принос в издирването, обработката и съхранението на документални материали от епохата на Българското възраждане.

Третият параграф **„Архивен опис на документи на и за Кирила Възвъзова-Каратеодорова“** представя събраните документи за нея, независимо от мястото на тяхното съхранение. Те са свързани най-вече с професионалния ѝ път. Целта му е да обобщи, класифицира и систематизира издирената информация в архивни фондове от личен и институционален произход.

Включените в описаните документи с данни за К. Възвъзова не могат да бъдат открити чрез полетата за търсене в Информационната система на държавните архиви (ИСДА), тъй като не се срещат в стандартните нива на

архивно описание. Единственият път да се достигне до тези данни е чрез проучване на значително количество документи на институции, в които протича професионалният живот на К. Възвъзова. Класификационната схема и представените в описа документи са изготвени именно след подобно детайлно проучване.

В последния четвърти параграф личността на К. Възвъзова е представена чрез спомените на нейни колеги от БИА. Те разказват за първата си среща с нея, за съвместната им работа, а и за характера на Кирила Възвъзова. Представените спомени имат спомагателна функция в изграждането на биографичния и творчески образ на изследваната личност. Въпреки това, параграфът категорично потвърждава нейната безспорна заслуга за развитието на българската архивистика и на ръководения от нея Ръкописно-документален сектор се потвърждават от разказите на нейните колеги.

В **Заключението** са очертани основните приноси на К. Възвъзова като администратор, организатор, архивист и археограф въз основа на откритата и анализирана информация. Отдала повече от четиридесет години от живота си за развитието на българското архивно дело, Възвъзова активно работи за утвърждаването на една важна за историческите изследвания и българското общество научна област, каквато е архивистиката, започнала своето развитие в България по времето, когато К. Възвъзова пристъпва прага на Народната библиотека.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

К. Възвъзова постига високи професионални резултати, отстоявайки винаги и непоколебимо своите професионални виждания и убеждения. Съчетава умело административните си функции с изключително интензивна и плодотворна творческа работа като историк, архивист и археограф. Допринася за налагането на РДС като водещ научен и

издателски център. Под нещото ръководство на К. Възвъзова са подготвени и издадени архивни описи, справочни и документални издания, осигуряващи достъп до архивните ресурси на ръкописно-документационния център в Националната библиотека.

За близо половин век творческа дейност К. Възвъзова участва в подготовката и издаването на над 300 заглавия, от които над 100 с висока научна стойност и приносен характер. Под нейно ръководство се изграждат много млади кадри; тя допринася за обучението и развитието на кадровия състав в РДС.

Активното включване на К. Възвъзова в Научния и Дирекционния съвет на НБКМ е израз на нейното високо чувство за отговорност към по-голямо възникващите проблеми. Запазените в архивния фонд на НБКМ административни документи не винаги предоставят ясна и достатъчна информация за атмосферата, в която К. Възвъзова работи, но свидетелстват за присъщата ѝ ангажираност с кадровото развитие и научната дейност в областта на архивистиката и археографията.

К. Възвъзова има съществени приноси при издирването на документи за българската история в чужди архивохранилища, както и за попълването на фондовете на РДС с такива документи. Разбира се, не бива да останат неотбелязани и приносите на К. Възвъзова при издирването, придобиването и публикуването на документи, главно за дейци и събития от периода на Възраждането, в България.

Освен за придобиване на копия от документи за българската история от чужди архивохранилища, при задграничните си командировки К. Възвъзова системно събира данни и впечатления за организацията на работа в чуждестранните библиотеки и архиви. Характерна черта на нейния добър професионализъм е и създаването на многобройни контакти с ръководители на архивни институции и водещи историци и архивисти в местата които посещава. Подобно сътрудничество се оказва особено

плодотворно именно при издирването на документи и придобиването на копия от документи за българската история.

Важен аспект в професионалната биография на К. Възвъзова е активното ѝ участие в процеса на изграждането на централизираната архивна система в България след 1951 г. Указ №515 поставя началото на този процес, но реципирането на новата архивна уредба преминава през различни етапи и в условията на широка, понякога и ожесточена дискусия, как точно трябва да се разбират и прилагат принципите на централизма. В периода от издаването на Указ №515 през 1951 до 1974 г., когато се приема закона за държавния архивен фонд, К. Възвъзова има активна позиция по редица проблеми на архивната реформа, включително при отстояване на дълголетната традиция на НБКМ и нейните специални отдели. Участвайки активно в архивната дискусия, ръководството на НБКМ и К. Възвъзова оказват влияние върху развитието на архивното законодателство в България.

Високият професионализъм на К. Възвъзова намира приложение и при колективната работа на младия и амбициозен колектив на БИА при изработването на методически правила за работата с архивни документи, имащи общонационално значение в процеса на нормирането и кодифицирането на архивните процеси в България.

С цялостната си дейност К. Възвъзова има важни приноси при организирано на научна основа на работата в РДС на НБКМ. Благоприятно условие за това е факта, че разцветът на нейното кариерно развитие съвпада с развитието на РДС като важно научно звено в системата на изворознанието, архивистиката и археографията.

К. Възвъзова принадлежи към първото поколение български архивисти, което творчески търси пътищата и полага научните основи на българската архивистика. В тази нелека мисия личността на К. Възвъзова се отличава с изключителна твърдост, всеотдайност, енергия и

взискателност както към себе си, така и към другите. Впечатлява не само с творческата си активност, но и с високите си качества на ръководител и администратор.

IV. ОСНОВНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Целенасочено са издирени архивни документи, съдържащи данни за житейския път и кариерното развитие на К. Възвъзова като администратор и организатор в процеса на изграждането на модерна архивна система в България, като участник в процесите на нормиране и кодифициране на архивните процеси, като архивист и археограф. Много от тях за пръв път се въвеждат в научно обращение. Прегледани са архивни фондове на Централния държавен архив, на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“, на Научния архив на българската академия на науките, на Архива на Софийския университет, на Държавен архив – София.

2. В съответствие с предварително поставените задачи за пръв път са издирени и интерпретирани комплексно различни по характер документални източници за семейната среда, образованието и кариерното развитие на К. Възвъзова. Въз основа на тези документи са проследени най-важните аспекти на работата ѝ като администратор и активен участник в процесите на модернизирването на архивния сектор в България.

3. Направен е цялостен преглед на документалните издания, подготвени с участието на К. Възвъзова, като се анализират приносите ѝ при създаването на печатната база на българската историческа наука.

4. За пръв път обект на самостоятелно изследване са дейността и приносите на К. Възвъзова при издирването и популяризирането на документи за българската история в архивни хранилища извън България.

5. Изработен е архивен опис, в който са включени откритите документи за семейната среда и кариерното развитие на К. Възвъзова,

независимо от мястото на тяхното съхранение. Описанията са групирани според тематичен принцип, като всеки документ е анотиран и са посочени изсковите му данни.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *„Дейността на Български исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ 1919–1944 г.“*. – В: Исторически кръгозори. Светът след Първата световна война. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2020, с. 159-169. ISSN 2738-747X; COBISS.BG-ID – 44420872

2. *„Научната дейност на Кирила Възвъзова-Каратеодорова според документи във фонда на Тодор Боров“*. – В: Сборник с доклади от XIV Национална научна конференция „България, българите и Европа – мит, история, съвремие“, В. Търново, 2 ноември 2019 г. Т.14. Ред. колегия Николай Кънев и др. Велико Търново: УИ "Св. св. Кирил и Методий", 2021, с. 249-253. ISSN 2603-3860 (Online)

3. *„Publication of documents via the profile of the Bulgarian historical archive during until September 9, 1944“*. – Revista de Etnologie și Culturologie – Journal of Ethnology and Culturology, vol. XXVIII, 2020, pp. 117-120. E-ISSN 2537-6152

4. *„Документалното наследство на Кирила Възвъзова-Каратеодорова в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*. – *Poznańskie Studia Slawistyczne*, №19, 2020, pp. 309-318. ISSN 2084-3011

5. *„Кирила Възвъзова-Каратеодорова и предложението за назначаването ѝ като преподавател в софийския университет „Св. Климент охридски“*. – В: „Архиви и история: пътища на познанието“. Гл. редактор Анна Кочанкова. София: Херон прес, 2021, с. 170-173. ISBN 978-954-580-391-8